

YAZINSAL BİR İLETİŞİM BİÇİMİ : YAZILI ANLATIM

Doç. Dr. Bahadır GÜLMEZ*

Yakın bir zamana dek yazınsal bir iletişim aracı olarak yazılı anlatım olayına yaklaşım genelde gelenekçi yazın görüşüne koşut olarak yaygınlık kazandı. Dayanak noktaları nelerdi bu gelenekçi yazın anlayışının? İşte birkaçı :

- Yazın estetik normların en güzeli ve en etkili olanıdır. Erişilmesi, ulaşılması ancak yazınla uğraşanların becerilerine bağlıdır. Yazın özel yetenek ve yeti gerektiren bir daldır.
- Yazınsal yapıtları anlamak için önce yazarların özgeçmişlerini, bağlı oldukları akımları tanımak gerekir. Daha sonra da yazarın işlediği izlekleri keşfetmek gerekir.
- Roman, şiir, öykü yazmak özel bir beceri ister. Bu işi de ancak yazar kişiliğine sahip olanlar becerebilir. Bu nedenle «deha» kişilerin yazdıklarına ayrı bir değer vermeliyiz. Onları yüceltmeliyiz.
- Yazınla uğraşmak için yaratıcılık olgusuna ayrı bir değer biçilmelidir. Yazınsal yaratıcılık yazarlara, «deha»lara özgüdür.

Aslında bu liste daha da uzatılabilir. Ama sergilenen düşüncelerin içeriği bir diğerinden farklı olmayacaktır ve yazın sürekli ef-

(*) Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

saneleştirilmiş bir kurum olarak ele alınacaktır. Böylesi gelenekçi bir yazın anlayışı, bireysel yaratıcılığın ürünü olan yapıtların toplumsal yaşamdaki yeri ya da toplumsal katmanların bireysel yaratıcılığı yaklaşım biçimi hakkında yanlış saplantıların doğmasına neden olmuştur. Bunun en güzel ve en çarpıcı örneği toplumsal katmanlarda yazarı yüksek bir yere yerleştirme ve farklılığını kabul etme olayıdır. Dahası yazara ve yazma olayına mümkün olmayan bir kimlik, mümkün olmayan bir uğraşı gözüyle bakma alışkısı yaygınlık kazanmıştır. Artık yazarlara, yapıtlara «öncüdürler, benzersizdirler» gibi sıfatlar sanki etiket yapıştırılmış gibi kolayca yüklenilir olmuştur. Böylesi bir anlayış genç kuşaklarda yazın hakkında yanlış saplantıların ve yönelimlerin doğmasına neden olmuştur. Yazın ve yazma olayı bir iletişim olayı olma özelliğinden çok şeyler yitirmiş ve doğal olarak kültürel davranışların oluşumunu da olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin yazın söz konusu olduğunda önce yaratıcılık gündeme gelmiş ve yazabilmek için de duygulu olma, esin kaynağına sahip olma yetisi ön plana çıkarılmıştır. Okuma uğraşısını da bayağılaştıran böylesi eğilimler merkezileşmeye yüz tutan bir mantığı da beraberinde yaratarak, zaman içinde genç bilinçlere sinmiş ve sonuçta, «yazmak, yazınla uğraşmak bir yetkinlik işidir» gibi dogma ürünü fikirlerin doğmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Hiç de iç açıcı olmayan sonuçlar üreten bu mantık, yazınsal iletişim ve kültürel iletişim dediğimiz estetik duyarlılık kazandırma yollarını da tıkamıştır. Hele hele günümüzde iletişim sanatlarının doruk noktasına tırmanırken, sanki yazını ve yazma eylemini baş köşeye oturtmak bir erdemmiş gibi, yazın ve yazılı anlatım olayına ayrıcalıklı bir dal, bir alan olarak bakma anlayışının kökleşmesini sağlamıştır. Doğaldır ki tutarlılıktan yoksun, iletişim mekanizmasının gerektirdiği inceleme ve çözümlenme yöntemlerinden yoksun gelenekçi yazın anlayışı, yaptırımcı bir estetik duyarlılık yaratmaktan öteye gidemeyecektir. Ama bir şeyi iyi becerir bu anlayış, O da bireyi edilgen kılmak. Edilgen kılma olayı da bireyi basitleştirmekten başka bir şey değildir. Çünkü genç bilinçler, yapıtlara ve yazarlara birer deha ve deha ürünü gözüyle bakarak, yazın ve yazma olayının asıl amacı olan kültürel iletişim enerjisini görememektedirler. Okuma eylemi bile öylesine doğal ve gerekli bir eylem olması gerekirken sanki bir ayrıcalık, bir özel beceriymiş gibi değerlendirilir olmuştur. Yazma eylemi ise neredeyse yalnızca yazarlara özgü bir yeti olarak tümünden dışlanmış. Dolayısıyla yapıtlarla bir iletişim kurma kaygısı yitip gitmiş ve halen de yitip gitmektedir.

Oysa yazın eğitiminde önemli olan okur-yapıt ilişkisinin nasıl kurulacağıdır. Okur-yapıt iletişiminin kurulması aslında yazı ve yazma etkinliği hakkında bir takım ipuçlarının ortaya çıkarılmasıdır. Çünkü bu iletişim insanın içinde yaşadığı dil mekanizmasının işleyişi hakkında yine insana bilgiler aşılayacaktır. Yapıtların iletimi toplumsal ve estetik iletişim kanallarının nasıl oluşturulduğu hakkında da önemli ipuçları verecektir. Yapıtların dilsel yapısını incelemek yazar olma ya da olabilme efsanesini erişilmez olmaktan bile kurtarabilir belki de. Çünkü yapıtı dilsel bir ürün olarak alma, bir iletişim nesnesi olarak inceleme, bir başka deyişle özerk dünyasına girmeye yeltenme hem okuma etkinliğini sürükleyeceği gibi hem de yazma eylemi ve yazısal iletişimin yapılarını sorgulamaya yöneltecektir. Daha da önemlisi, yaratma eyleminin ne olduğu hakkında somut veriler sunacaktır. Bu bağlamda unutulmaması gereken şey şu : yapıtlar düşlerin ürünüdür, sözcüklerin, tümcelerinin ürünüdür. Düşlerin, imgelemlerin akışıdır, bir uzamda yapılanıdır.

Yazısal iletişimin bu özelliği bir gerçeği gözler önüne seriyor. O da yazın ve yazma olayının hem içe hem de dışa dönük bir eylem olması. Öyle ki bu eylemler hem günlük konuşma dilini yeniden örgütüyor, hem de estetik evrenimizi daha bir sağlam yapılaştırıyor. Çünkü gerçek yaşantımız bu yazılı ilişkide, hem olduğu hem de olması gerektiği, hem değişen hem de değişmesi gereken devinimli yansılılarıyla yeniden anlam kazanıyor.

Yazı ve yazmak

Gelenekçi yazın anlayışı ve eğitiminde yazıya ve yazma eylemine tanınan önem tek bir sözcükle içler acısıdır. Çünkü bu anlayış, yazı yazma eylemini bir iletişim aracı olarak değil, bir amaç, kaçınılmaz kuralları olan bir olgu olarak ele almıştır. Olsa olsa bazı yazınsal örneklere dayalı öykünme çalışmalarına önyak olmuştur. Bir başka deyişle, «yazılı ve düşünsel söylemleri örgütleme biçimlerinin törel bir aktarımına» (1) elebaşılık etmiştir. Eğitim kurumlarında uygulanan en çarpıcı örnek «özet çıkarma» olayıdır bu konuda. Bir bakıma öğrenciler enformasyon memuru olmaya zorlanılmıştır. Yaptıkları iş de, okuduklarını yinelenmek ve yazara öykünmektir. Böylesi bir yönlendirme öğrencilerin bilinçaltlarına «yazma olağanüstü bir şeydir» düşüncesini de bir daha silinmesi olanaksızlığına yer-

(1) A.J. GREIMAS, *Du Sens*, Souil, Paris, 1970, p. 375.

leştirmiştir. Umulmaz çıkmazlara sürüklenmiştir bu eğitim uygulaması. En çarpıcı olan da öğrencilerin bundan böyle yazma eyleminden korkmalarıdır. Bir başka çarpıcı nokta da basmakalıp kurallara dayalı yazma etkinliğinde bulunmalarıdır.

Oysa yazmak bir dili kullanmak ve bu dil aracılığıyla iletişim kurma itkisinin sürüklediği bir eylemdir. Yazmak yaratmaktır. En azından keşfetmektir. İmgeleme, bir anlam vermek, düşlerideşmektir. Yazma eylemiyle anlam dediğimiz olgu aklın sınırlarını aşabilir, çünkü bu eylem arzu ve eylemi sürükler, insanı başka yörelere geziye taşır, toplumun değişik nesnelere buluşturur. Yazma, üretim ve iletişim biçimlerini de etkiler. Bireyin yeni bir ilişkiler ağı kurmasını sağlar. Sözlü dilden farklı özellikleri olması nedeniyle dünyanın ve insanın anlamlandırılmasına katkıda bulunur. Bu katkı iletişimsel bir katkıdır ve kendine özgü estetik normları vardır Bunun da ötesinde, bireylerin politik, kültürel, vb. davranışları üzerinde etkileme alanları bile yaratabilir. Doğal ki, özlemimiz olan değişime iletişim kanallarıyla katkıda bulunur.

Bu bağlamda değerlendirdiğimizde, yazı olgusu onca göstergeler sistemi içinde özel bir göstergeler sistemi olarak yerini belirler. Sözlü dilden farklı yapılar içermesinden dolayı insan düşüncesinin örgütlenişini hem kolaylaştırır hem de sorgular. Ayrıca güncel konuşma dilinin tekdüze yapısını bozarak onu zenginleştirir ve yeniden örgütler. Aslında tüm bunlar yazı ve yazma dediğimiz olayın bir iletişim aracı olmasından ve bazı önemli işlevlere sahip olmasındandır. Nelerdir bu işlevler?

- Öncelikle yazı, içinde yaşadığımız sanayi toplumunda bilgi aktaran bir kurum olmuştur. Yazı, hem kültürel etkinliği ve devinimliliği, hem de bireysel zenginlikleri ölümsüzleştirir. Çünkü, bir kez yazılan şey ortadan kaldırılamaz, yokedilemez. Yazılan şey zaman ve uzam içinde dalga dalga yayılır, değişik kültürleri ve zihniyetleri altüst eden değişimlerin gerçekleşmesine önyak olur. Bu bağlamda, yazı'nın işlevi çok yönlüdür. Örneğin bir yandan bazı yasak, yaptırım, sansür ve tabuların kurumlaşmasına katkıda bulunurken, bir yandan da bunların ortadan kaldırılması için araç görevi görür. Yazı hem inanılmaz olanı bünyesinde barındırır hem de olası olanı. Bu yanı sıra yazı, gerçek yaşadığımız dünyanın çelişkilerini de bünyesinde barındırır.

- Yazı hem bir güçtür, hem de bir karşı-güçtür. Toplumsal ve kültürel yapılanmada üslendiği işlev tüm olumluluklar ve olumsuzluklar içinde ölçülemeyecek değerdedir. Çünkü iletişimsel bir işlev yüklenmesinden dolayı bu yapılanmanın gerektirdiği devinimliliğe canlı olarak katılır.
- Tüm öğretim ve eğitim kurumlarında yazı kültürüne ve yazıyla iletişim kültürüne bağlı kalınması aslında yazı'nın bilgi üretiminde ve bilgiye ulaşılmasında önemli bir etkenlik alanına sahip olmasındandır.
- Ayrıca yazı, yalnızca toplumsal bir iletişim nesnesi değil aynı zamanda bireysel bir iletişim ve eylem göstergesidir. Çünkü yazı, bireyin kendini anlatımını ve anlamasını sağlar. Çünkü yazı bir aynadır ve birey orada yazdıklarında kendini seyreder. Kendini düzeltir, tamamlar. Yazma eylemi kişinin kendini seyretmesine, kendisinin onca görüntüsünü keşfetmesine, gizli kalmış yeteneklerini güncelleştirmesine yarar. Yazma eylemi kişinin kendisini yeniden okumasıdır bir bakıma. Çünkü yazmak düşündürmektir de. Bu bağlamda yazma eyleminin, çarpıklıklardan, düzensizliklerden bilinçli bir kaçış ve sığınak olduğunu söylemek yerinde olur. Ancak bunu içe kapanıklık diye adlandırmak yersiz olur, çünkü nice dev yapıtlar umulmaz bir yalnızlık içinde üretilmişlerdir ve hepsinin de iletişimsel değeri incelenmeye değerdir. Ayrıca yazan kişinin ak sayfanın yalnızlığıyla başbaşa kaldığını gözönüne alırsak, düşüncelerin, görüşlerin sözlü dille anlatımdan, sözlü olarak düşüncelerin dile getirilişlerinden daha örgütlüce, daha ayrıntılıca dile getirildiğini düşünebiliriz. Ama hemen belirtelim, sözlü anlatımın da kendine özgü geliştirilme ve örgütlenme biçimleri vardır.
- Yazma eylemi yazan kişiyi anlatım dediğimiz olayın içinde yaşatır. İletişim mekanizmasıyla yan yana yaşatır. Ama yazma eylemine girişen kişi ak sayfanın yalnızlığından dolayı kendince düşsel, imgelemsel bir güce sahip olur. Bu güç iletişime kapalı bir güç değildir yalnız, ve temel dayanağını kültürel, toplumsal, ruhsal yapılardan ve birikimlerden alır ve kendini onların içinde bulundur. Bu anlamda yazı'nın işlevi söz konusu yapılarla bütünleşmek, onlara saldırmak ya da sahip çıkmaktır. Böylesi bir işlevle donanımlı yazı, sözsöz dilde dile getirilemeyen şeyleri kendi uzamında barındırarak

söz konusu yapıların değişimine katılır, katkıda bulunur. Bunun en güzel örneği okur kitlelerinin yazılanlardan çok şey beklemesidir. Bu beklenti özünde iletişim beklentisidir.

Yazılı Anlatım Bir İletişim Sanatıdır

Yinelemeye gerek yok, iletişimin gerçekleşebilmesi amacıyla karşılıklı bildiri aktarımına ulaşabilmek için alıcı ile verici arasında bir alışverişin gerçekleşmesi gerekir. Ancak yazısal iletişim mekanizmasının işleyişini incelediğimizde özellikle yazma eylemi boyunca alıcının somut bir biçimde varolmadığını görüyoruz. Bir başka deyişle, yazma eyleminde söz konusu iki ögenin zaman ve uzamda birbirinden kopuk olduğunu ayırırız. Bu kopukluk iletişimin örgütlenmesi düzeyinde olduğu denli yazma davranışı ve eylemi düzeyinde de bazı sorunların doğmasına neden olur. Ancak yazma eylemine girişen bir kişinin imgelemsel bir güce sahip olduğunu söylemiştik az önce. İşte bu imgelemsel güç yazan kişinin karşısına tek bir alıcıyı değil, bir sürü alıcıyı çıkarır. Artık onun karşısında iletişimini gönderebileceği bir kitle vardır. Bu da doğal olarak iletişimin içeriğini sorgulamasına neden olur. Öncelikle kullandığı dili araştırır, bu dilin hangi kesime yönelik olduğunu belirler. Alıcılarının niteliklerini düşler. Böyle bir arayış aslında öznellikten nesnelliğe geçişin nasıl olacağını sorgulanmasıdır.

Bu geçişin sağlıklı olabilmesi için üretilecek yazılı anlatım metninin kendine özgü yapılarını da gözardı etmemek gerekir. Çünkü yazılı anlatım metninde düşünceler, olaylar, duygular belirli bir dilbilimsel biçimle anlatılır. Az sonra değineceğiz, bazı metinler anlattımsal işleve sahiptirler ve yazan kişinin kişisel görüşleri ön plana çıkar. Böyle bir metnin işlevi daha çok çöşkuya yöneliktir (2). Bazı metinler ise betimsel bir işleve sahiptir ve belirli uzamsal ve zamansal yapılara dayandırılmak zorundadır. Aslında bu işlevler çok çeşitlidir ve her biri yazılı anlatım metninin oluşumsal yapısını belirler. Ancak, bu işlevlerden çıkarmamız gereken bir sonuç var: yazılı iletişim sözlü iletişimden çok farklı bir yapıya sahiptir ve kendine özgü söz edimleri vardır. Her ne denli bir yazılı anlatım metni oluşturulması sonrasında bütünsel özelliği ile karşımıza çıksa da, aslında bileşenleri, çoğaltanları olan yapısıyla oluşturulduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle her yazılı anlatım metninin bir strate-

(2) R. JAKOBSON, *Essais de linguistique générale*, II., Ed. de Minuit, Paris, 1967.

jisi vardır. Bu stratejiyi çözümlmek yazma eyleminin nasıl işlediğini, hangi yolları denediğini hangi aşamalardan geçtiğini gözler önüne serecektir. Az sonra değineceğimiz bu yapılar aslında yazı aracılığıyla iletişim kurma isteminin tözel koşullarını ve somut üretim ilkelerini de bir ölçüde ortaya çıkaracaktır. Çünkü şiir, öykü, roman yazma bir tanrı vergisi değildir. Eninde sonunda dilsel bir üretilerdir. Ancak, bu dilsel üretim sürekli denetim altında tutularak denetlenerek bir iletişim olayına bürünür. Hatta yazarların denediği biçimbilimsel, biçembilimsel, sözcükbilimsel yapıların nasıl bir iletişim kanalı oluşturduklarını da incelemek olasıdır. Çünkü unutmamak gerekir ki yazılı iletişim bir dizi gereklilikleri ve zorunlulukları olan bir iletişim biçimidir. Örneğin işlenecek izlekler yazılı anlatım metninin bütünü içinde olası anlamların sürekliliğini ve tutarlılığını sağlamalıdır. Oraya buraya rasgele serpilmiş izlekler yazılı anlatım metninin iskeletini cılız kılar ve onu soluyamaz duruma getirir. Ayrıca her yazılı anlatım metni, türünün gerektirdiği uzlaşımına uygun olarak oluşturulmalıdır. Kopukluklar, süreksizlikler, kesintiler üzerine kurulu bir anlatım yazınsal iletişimi de olanaksız kılar.

Buraya dek saptadıklarımızdan şöyle bir sonuca gitmek olası: yazmak, dilin iletişim gücünü zorlamaktır, dilin iletişim gücünü bizzat dili işleterek güçlendirmektir. Bu iletişim gücünü işletmek de tanrı vergisi bir olay değildir. Eğitimle yazılı anlatım yeteneğinin geliştirilmesi olasıdır.

Oysa görsel-işitsel bir dönemi tüm yoğunluğumuzla yaşamımıza karşın, yazı ve yazılı anlatım olayına olan ilgi azalmaktadır. Görünüm ne denli iç karartıcı olsa da bir genel yıkımdan, yazılı anlatımın sonu geldi gibi bir felaketten söz etmek yersiz olur. Örneğin kitap, yaşadığı tüm krizlere karşı direnmektedir ve tüketim pazarında hala önemli bir güce sahiptir. Televizyonun yaptığı gelişmelere karşın yazılı basın hala önemli bir güçtür. Bilgisayar tekniğinin gelişmesi ise yazılı anlatımın daha bir tutunmasını ve gelişmesini sağlamaktadır. Örneğin seyrettiğimiz reklamlarda bile yazı klavyesinin görsel ve göstergesel anlamı efsanevi bir niteliktedir. Çünkü yazmak üretmektir ve bir iletişim biçimidir. Ayrıca bilgisayar tekniğiyle başlayan modernist bir yazma arzusu yazılı anlatımın önemini ve ayrıcalığını yeniden ön plana çıkarmıştır. Eğer tüm bunların bir açıklamasını yapmaya çalışırsak karşımıza şu gerçek çıkacaktır: bir iletiyi okumak işitmekten daha hızlı ve daha kolaydır. Ayrıca bilgisayar tekniğiyle yazısal üretimde bulunmak müthiş bir zaman kazanımıdır.

Kaldı ki, sözselsel bir biçimde dile getirilen görsel-işitsel ürünler aslında sözselleştirilmiş bir yazılı anlatım metninin ürünüdür. Televizyon ve radyo haber bültenleri için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Konumuz elbette sözlü ve yazılı anlatımın niteliklerini karşılaştırmak değil. Hele hele birinin ötekisinden üstün olduğunu vurgulamak hiç değil. Ama kaçınılmaz bir gerçekliği var yazılı anlatımın yaşantımızda. O da iletişim sanatlarının ondan vazgeçemeyeceğidir. Çünkü kültürlenme sürecinde her öğrenci ve birey önemli telefon görüşmelerini not etmekten tutun, duygusunu bir şiirle dile getirmeye dek, değişik yazı yazma durumlarıyla karşı karşıyadır. Bu bir mektup yazmak olacağı gibi bir roman ya da öykü yazmak olabilir. Çünkü biz dili, bir takım işlemlerin yazıya dökülmesiyle bir iz sürer gibi derin yapısıyla metinleri okuyarak keşfederiz. Okuyarak dünyamızı daha geniş boyutta anlamlandırırız. Bu bağlamda yazılı olan şey sözün değişik bir dışı vurumudur. Sözden farklı, üstelik sözü besleyen farklı bir iletişimsel güçtür (3).

Yazılı Anlatım Zorluklarını Aşmak Olasıdır

İlkokul yıllarımızdan beri anımsarız, yazmak hem bir mutluluktur hem de bir korkudur. Bir ilkokul ve ortaokul öğrencisinin yağmurdan, geceden yani kendi özyaşamından söz etmek için ne denli zorlandığını hepimiz biliriz. Korkunun temelinde, kendini yanlış sergilemek, kendini bir başkasının bakış açısına teslim etmek yatmaktadır. Buna gülünç düşmek de diyebiliriz. Aslında bu korkuyu sürükleyen, çalışmamızın başında sözünü ettiğimiz gelenekçi yazın eğitimidir. Çünkü bu eğitim yazılı anlatım olayını iletişimsel boyutu düzeyinde değil, erişilmez bir olgu düzeyinde genç bilinçlere aşılmaştır. Sonuçta da kültürel yaşamımızda yazmanın önemi ve özellikle uygulanımı yüceltilmiştir. Örneğin iyi bir yazılı anlatım metninin oluşturulmasının noktalama kurallarına bağlı olduğu, dilbilgisel yapıların düzgün kullanımıyla olası olduğu gibi gerçekçilikten uzak yöntem ve düşünceler, eğitim kurumlarımızda, özellikle yazın ve kompozisyon derslerinde uzun süre baskısını sürdürmüş ve hala da sürdürmektedir. Böyle bir yazılı anlatım eğitimi sonuçta ne tür yıkımlara neden olmuştur? Öncelikle yazma zevkinden uzak, yazma olayına

(3) J. DERRIDA, *De la Grammatologie*, du Minuit, Paris, 1967. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz: B. GÜLMEZ «İki Eliyle Yazmak ya da J. Derrida», Argos, No: 2, 1988.)

ayrıcalıklı bir yeti gözüyle bakan genç bilinçlerin yetişmesine neden olmuştur. Burada hemen bir anımsatma yapmak da isteriz: yer-yüzünde yazı'nın estetik güzelliğine, onca mektup, rapor, özet vb. yazılı anlatım metinlerinin dil zenginliğine az önem verilen ülkelerden biri olmamız acıdır. Belki de böylesi güzel bir fırsatı toplum olarak kaçırmakta hala ısrarlıyız. Çünkü bizde yazılı anlatım hala bir iletişim biçimi olarak öğretilmemektedir.

Böyle olmasının nedeni açık: yazılı anlatıma bir yandan uç bo-yutta önem vererek kutsallaştırıyoruz, diğer yandan da yazma olayının bir takım noktalama kurallarına, sözdizimsel kurallara bağlı olduğu vurgulanıyor. Elbette bu kurallar önemlidir, ama bir yazılı anlatım metnini oluşturmak için hareket noktası olarak seçilmesi yanlışır. Yazılı anlatım arzusunu sürüklemek her şeyden önce iletişim edinimi aşılama ile olasıdır. Yazılı anlatımın doğuşu iletişim arzusunun doğuşuyla eşdeğerdir. Yazı bir iletişim isteminden doğar, bir düşünme biçimine dönüşür ve uzun, akışkan bir süreçte kendini tanıma ve keşfetme, özgürlüğüne kavuşma duygusuyla derin bir anlam kazanır. Ayrıca her öğrenci dersinin gerektirdiği ve zorunlu kıldığı bir konu çerçevesinde yazılı anlatım metni oluşturma zorunda değildir. Başkalarının zevki ve isteği için yazılmaz genelde. Eğitim kurumlarımızda verilen yazılı anlatım derslerinin sığ, kısıtlayıcı ve sansürcü bir anlayış içinde kalmaması için özellikle eğitimcilerin gözönünde bulundurmaları gereken noktalar vardır. Bu noktalar öğrencilerin yazma zorluğunu aşabilmelerinde önemli bir yararı olacağını düşünüyoruz:

- Bir öğrenci yazılı anlatım metnini oluştururken bir takım akademik ve kurumsal isteklerle başbaşa kalmamalıdır. Öğretmenin tek ve yegane düzeltici olduğu bir sınıfta öğrencilerin yazma özgürlüğünü rahatça kullanamayacakları bir gerçektir. Yazılması istenen konu çoğu zaman öğrencilerin çoğunun ilgisini çekmez ise bir istek uğruna not kaygısıyla, sınıfıçi normlara uymak zorunluluğuyla yazılı anlatım metni oluşturulamaz.
- Öğretmenin işlevi öğrencilerin yazılı anlatım metnini oluşturma sürecinde karşılaştıkları biçim, biçembilim, bütünlük, söylemi örgütleme, anlamı metnin genel çatısına oturtma gibi konularda yardımcı olmaktır. Öğrencileri bloke eden ve onların yaratıcılık niteliklerini kısıtlayan nedenleri keşfetmek de onun görevidir.

- Az sonra değineceğiz, yazılı anlatım edimini besleyen en etkili yöntem okuma uğraşdır. Okumak bir sanat dalı olduğuna göre öğretmen öğrencilerine okuma ediminin nasıl kazandırılacağına özen göstermelidir. Okuma uğraşısı öğrencilerin düş, gerçek imgelemini besleyecek olan yegane uğraşdır. Ancak okuma olayının iletişime dönük olmaması kaçınılmaz olarak yazılı anlatım edimini geliştirmeyecektir.
- Karalama uğraşısı yazılı anlatım metnini besleyen önemli bir etkinliktir. Çünkü yazan kişi karaladıklarında kendisini görür ve kendisine yeni görünüm kazandırır. Yazmak eğer bir makinenin çalışmasını andırıyorsa, karalama aşaması makinenin hız kazandığı andır.
- Yazılı anlatım metninin oluşturulmasında esas alınması gereken iletişim dinamiğidir, yapısal örgütlemeydir, tutarlılıktır. Bu nedenle öğrencilere bu iletişim şemasının anahtarları sunulmalıdır. Aslında bu anahtarlar bir takım işlemlere dayanacak olan yazılı anlatım metninin kurallarını keşfetmeye götüren anahtarlardır. Örneğin betimlemeye dayanan yazılı anlatım metninin iletişim şeması ve anlatıya dayalı yazılı anlatım metninin organik yapısı günümüz dilbilim çalışmaları sayesinde belirli bir biçimde ortaya çıkarılmıştır.
- Kullanım alanı hemen hemen az denecek kadar sınırlı olan yazılı anlatım metni oluşturma sevdasından vazgeçilmelidir. (Bir atasözünü ya da bir yazarın sözünü açıklamak, bir yapıtın özetini çıkarmak, bir tarihi günün önemini belirtmek, vb. konulardan artık vazgeçilmelidir.) Toplumsal ve kültürel iletişimde hemen hemen hiç kullanılmayan bu tür anlatımların modası geçmiştir. Çağımız bireyini etkin kılacak, onu toplumsal iletişimin içine sürükleyecek anlatımların oluşturulmasına gereksinim duyulmaktadır. Öğrencileri iletişim istemlerinin dışında hiç bir zaman kullanamayacağı bir dil üretimine zorlamak yanlışır.
- Yazma zorluğunu aşmaya katkıda bulunacak edince dayalı bazı bileşenlerin gözardı edilmemesi gerekir (4). Bunlar dil edincine, okuma edincine, göndergesel edince ve toplumsal-kültürel edince ilişkin bileşenlerdir. Yazılı iletişimin etkili

(4) S. MOIRAND, *Situations d'écrit*. CLE International, Paris, 1979.

bir biçimde kurulabilmesi için tüm bu bileşenlerin birbirleriyle uyumlu olarak birarada bulundurulması gerekir. Örneğin dilbilgisel, sözlükbilimsel modellerin öğrencilere kazandırılması hiçbir zaman toplumsal ve kültürel edinimlerden soyutlanarak gerçekleştirilemez. Yine aynı biçimde okuma edinci gerçek dilin işleyişini yakından yaşamak ve metinlerin yapısını anlamak için, metnin göndergesel evrenini, metnin dış dünyayla, insanlarla bağlantısını kurmak gerekir. Daha sonra da metinlerin özerk yapılarını incelemek yerinde olur.

Yazılı Anlatım Yazınsal Bir İletişimdir

Yazılı anlatım olayına yukarıda değindiğimiz önemi çerçevesinde yaklaşılmaması aslında onun iletişimsel boyutunun ele alınmamasındandır. Çünkü yazılı anlatım etkinliği genelde kültürel iletişim olayından farklı tutulmaya çalışılmıştır. Bir dil pragmatigi çerçevesinde bazı eylemleri gerçekleştirebilecek bir etkinlik olduğu düşünülmemiştir.

Öncelikle gözönünde bulundurulması gereken bir şey var: yazılı anlatım edinimi eninde sonunda yukarıda sözünü ettiğimiz edinimlerin bir toplamıdır. Daha doğrusu okunarak edinilmiş bilgilerin, düşüncelerin bir takım özel ölçütlere dayalı bir dille bir söylem biçimine dönüştürülmesidir. Ancak böyle bir eylemin gerçekleştirilebilmesi için yazılı anlatımın yazınsal iletişim aracı olarak neye dayandığını, hangi aşamalardan geçmesi gerektiğini ve kendisini besleyen yan etkinliklerin neler olabileceğini iyi belirlemek gerekir. Bizim burada ısrarla üzerinde durmak istediğimiz bir etkinlik var. O da okuma etkinliği. Çünkü okuma etkinliği yazma etkinliğini tamamlayan en önemli etkinliktir ve her yazar eninde sonunda okuduklarından hareketle yeni düşünceler üretir. Yeni biçim ve anlatılar üretir. Yine okuma etkinliğiyle yapıtların izleksel, anlamsal, sözdizimsel yapıları keşfedilir ve böylece yazma dediğimiz etkinliğin dinamik oluşumunu sorgulama fırsatı bulunur. Bir başka deyişle yapıtları anlamama işlemleri gerçekleştirilir.

Özellikle yazınsal yapıtların okunması yazma etkinliğine önemli katkıda bulunacaktır. Yukarıda kısaca değindiğimiz amaçlara dayalı yazınsal metin okuma etkinliği, öğrencilere yazınsal dil üzerinde yeni bir güce sahip olma duygusu verecektir. O dilin gizemlerini keşfetmelerine fırsat tanıyacak, yazınsal anlamın metinde nasıl kurulduğunu ve işlediğini araştırmalarına olanak tanıyacaktır. Ancak

tüm bunların gerçekleşebilmesi için, incelememizin başında değindiğimiz gelenekçi yazın öğretimi anlayışından vazgeçilmesi gerekir. Bunun için de yazınsal yapıtların yazarlarının özyaşamlarının ve düşüncelerinin bir yansıması olduğu değil, onların bir dil üretimine dayandığı, bir yazma eyleminin üretimi olduğu yönetsel açıdan öğretilmelidir. Günümüzde, yazınsal metinlerin bir serüvenin anlatımından çok bir yazının serüveni olduğu kabul edilmektedir (5). Bu durumda yazınsal bir metin, yazma ve okuma gibi iki önemli kodun buluşmasında oluşturulduğu gerçeğiyle başbaşayız. Yazma sanatı denilen sanat da özünde bir dil çalışmasıdır, bir iletişim arzusudur, bir dil üzerine çalışmadır (6). Artık yazın dediğimiz kurumu platonik bir sevgi ve saygıyla oluşturulan o yüce erişilmez kimliğinden arındırmalıyız. Bu bağlamda yazılı anlatıma yönelik bir yazınsal metin incelemesi şu esaslara dayanmalıdır:

- Yazınsal metin bir dilin kullanım biçimi olarak çözümlenmelidir. Çünkü yazınsal metin herşeyden önce bir göstergeler dizgesidir (sistem) (7) ve birçok okuma yöntemine açıktır.
- Bir metnin anlambilimsel, sözdizimsel yapıları o metnin biçimini açıkça sergiler. Sözcüklerden cümlelere, cümlelerden metinlere doğru yol alarak metnin yüzeysel yapısından derin yapısına ulaşmak olasıdır. Örneğin bir anlatı çözümlenmesi, o anlatıda varolan söylem biçimlerini, anlatı ve öyküleme tekniklerini gün ışığına çıkarabilir. Yine bir metnin yazınsal göstergebilim yöntemiyle yapılan çözümlenmesi, metindeki anlamın oluşumunu görmemizi sağlayabilir.
- Her yazınsal metin biçim ve içerik düzleminde oluşturulur. Bir başka deyişle, metnin göstereni ve gösterileni birbiriyle nedensiz bir alışveriş halindedir. İşte gösteren ve gösterilen ilişkisinin irdelenmesi yazma etkinliği hakkında değişik ipuçlarının edinilmesine fırsat tanıyacaktır.

(5) Bu düşüncenin çağımızda yeni perspektifler ve yönelimler açtığını ve ayrıca Fransız Yeni Romancılar tarafından geliştirildiğini hemen belirtelim. Alıntı J. RICARDOU'ya aittir.

(6) Çoğu yazarların yazma etkinliğine bakış açılarını incelediğimizde ortak bir noktaları olduğunu görürüz. O da yazma ve karalama olayının özünde bir dil çalışması olduğudur. Özellikle gerçeküstü yazarların yarattığı «otomatik yazı» etkinliği buna en güzel örnektir.

(7) Bu konuda yazınsal göstergebilim alanında yapılan çalışmaların önemini yeniden vurgulayalım. T. YÜCEL'in **Anlatı Yerlemleri**, Ada Yay., İstanbul, 1979, anılmaya değer bir yapıt .

Artık böylesi bir okuma etkinliğinden sonra yazılı anlatım yeteneklerinin geliştirilmesi için, öğrencilere değişik metin türleri yazdırma çalışmalarına girişilebilir. Ancak bu etkinliğin iletişimsel boyutunun önemi büyüktür. Bu nedenle, okuma çalışmalarına koşturarak yazma etkinliğiyle iletişimin nasıl gerçekleştirileceği üzerinde durmak gerekir. Yapılacak ilk önemli çalışma söylemsel ve sözdizimsel yapılaraya dayalı çalışma olmalıdır. Sonrasında bir metin oluşturmak için en önemli unsur olan süreklilik ve tutarlılığın izleksel ve biçimsel açıdan nasıl sağlanacağı üzerinde durulabilir. Bu amaçla da yalnızca uygulamaya dönük çalışmalar yaptırılabilir. Yazma olayının bizzat gerçekleştirilmesi, yazan kişinin hem bireysel anlatımının özelliklerini, hem de oluşturmaya çalıştığı metnin tutarsızlıklarını keşfetmesini sağlayacaktır. Bu çalışma, elbette yazılacak metnin türüne göre değişik bir yön alabilir. Bir şiir yazımıyla, bir gazete haberi yazmanın ya da bir mektup yazmanın değişik aşamalardan geçeceği kesindir. Aynı biçimde betimlemeye ve anlatıya ilişkin dil kullanımının kendine özgü özellikleri olacağı kesindir. Ayrıca, yazma etkinliğinin temel amacı eleştirel ve yaratıcı düşünciyi oluşturmak ve aktarmak olduğuna göre, bunun bir dil üretimiyle gerçekleşeceği kaçınılmazdır.

Burada değinmeden geçemeyeceğimiz önemli bir sorunla karşı karşıyayız. O da eğitim kurumlarımızda yaratıcı yazı etkinliğine hiç yer verilmemesi. Önce şuna inanmak zorundayız. Öykü, şiir, tiyatro oyunu vb. ürünler yazılabilmesi için kuramsal öğretilere çok fazla gereksinim yoktur. Yaratıcılık kuramla değil uygulamayla edinilir (8).

Yaratıcı Bir Yazılı Anlatım İçin

Yaratıcılık, dil ve dilin kullanımından bağımsız bir olgu değildir. Önemli olan potansiyel bir güce sahip olan dilin kullanımının nasıl zenginleştirileceğidir. Doğal ki buna düşünsel yetenekleri de eklemek yerinde olur. Yaratıcı bir yazılı anlatım, öğrencilerde dilsel potansiyeli geliştirmek ve onları bireysel üretilere yöneltmekle olasıdır. Bu amaçla da ilkokul yıllarından başlayarak masalların, şiirle-

(8) Yazma etkinliği söz konusu olduğunda yaratıcılık olayının özel birikimler yoluyla edinildiğini ve bu birikimler arasında okumanın ve yazma arzusunun işlevselleştirilmesinin önemini anımsatmak yerinde olur. Bu etkinliği besleyecek bir diğer etkinlik de kuşkusuz uygulamaların metin çözümlemelerinden hareketle yapılması.

rin, öykülerin biçimleri yapısal olarak aşılmalıdır. Bu türlerin genel yapılarını keşfetmek onlarda imgelem, düş ve yaratma arzularını da sürükleyecektir. Daha doğrusu, basit yöntemlerle yola çıkmak, onların yazınsal türlere yabancı kalmamasını sağlayacaktır. Ne olabilir bu basit yöntemler?

Masal : Bu tür, çocukların düşsel evrenini zenginleştiren önemli bir türdür. Düşsel evrenin zenginleşmesi dilin imgelemsel gücünü de somut olarak keşfettirecektir. V.PROPP'un masal çözümlemelerinden çıkaracağımız bir sonuç var: masalların genel yapısı. Her masal bir **yer-uzamda** geçer. Bu uzamda yaşayan bir **kahraman** ve kahramanın başına gelen bir olay vardır. Ancak, her masalda kahramanı gülünç ya da zor duruma düşüren ikinci bir olay daha vardır. Kahraman bu olaya karşı koyarken diğer kişilerle karşılaşır. Onlarla birlikteliği ve savaşımı söz konusu olur. Çok kısa ve genel olarak verdiğimiz bu yapı bir öğrenciyi masal yazmaya özendirmek için yine de yeterlidir. Yeter ki o kendi öz üretimini görsün ve yaşasın. İlk deneyimler sonrasında bu yapı daha da ayrıntılıca verilerek, öğrenci, daha düzen ve geniş içerikli masal yazmaya yönlenebilir. Doğal ki tüm bunlar ilkokuldan başlayarak orta öğrenime ve hatta yüksek öğrenime dek çok daha geniş bir çerçevede ele alınabilir (9).

Şiir : Eğitim kurumlarımızda yaşanan gerçek tam anlamıyla düşündürücüdür. Yıllardan beri şiir incelendiği, ozanların yaşamları, bağlı buldukları akımlar öğretildiği, halde hiç bir zaman şiir yazdırılmamıştır. Oysa en özgür anlatım biçimlerinden biri şiirdir. Yalnızca özgür değil aynı zamanda özgürleştirici bir anlatım biçimi. Çünkü şiir bir arzunun, bir duygunun, bir öfkenin, bir çığlığın yoğun ve öz anlatımıdır. Bir başka deyişle insan bilincinin ve bilinçaltının gerçekleştirebileceği yegane yazısal eylemdir. İnsan ben'inin farklı biçimde dışı vurumudur. Ama eninde sonunda bir biçim ve anlatımdır. Ne denli şiir yazımı için belirli bir yöntemin denenmesi olanaksız olsa da, yine de bu hiçbir yöntemin uygulanamayacağı anlamına gelmez. Yönteme geçerlilik kazandıracak olan uygulamadır. Bu nedenle şiirin herşeyden önce sözcüklerin gücüne dayandığını ve imgelerin bir iletişim aracı olarak kullanıldığını öğrencilere öğretmek ve uygulatmak yerinde olur. Şiir yazma çalışmasının öncelikle okuma ile beslendiği ve bunu imgeleme, keşfetme ve yaratma çalışmasının izlediği bir gerçek-

(9) V. PROPP, **Morphologie du conte**, Seuil, Paris, 1965. (Bu yapıt «Masalın Biçimbilimi» adı altında Türkçe'ye çevrilmiştir.)

tir. Belki de asıl önemli olan öğrenciye ilk kez duygularını ve bilinç altında yatanları anlatma fırsatı tanınmasıdır. Kaldı ki onun duyguları tümünden kendine dönük verileri değil, gerçek dünyaya açık iletişim arzusunu da ortaya çıkaracaktır.

Şiir yazma etkinliklerinin daha verimli sürdürülebilmesi için eğitim kurumlarında şiir yazım atölyelerinin oluşturulması büyük yarar sağlayacaktır. Bu atölyeler şiirin yalnızca incelenebileceğini değil aynı zamanda yazılabileceğini kanıtlamakta önemli bir eğitimsel işlev yüklenektedirler. Çünkü eğitim kurumlarımızda verilen şiir eğitimi öğrenciyi tümüyle edilgen kılmakta ve şiir dilinin ayrıcalıklı bir dil olduğu ve ozanların önemli «şahsiyetler» olduğu öğretilmektedir. Bu da öğrencilerin şiirle olan iletişimini kısıtlamakta ve dahası şiir okumaktan bile uzaklaştırmaktadır. Sanki şiirsel etkinlik yalnızca yüceltilecek ve ululanacak bir etkinlikmiş gibi. Şiir teknikleri nazım öğretimi düzeyinde değil, biçime, uyuma, ritme dayalı bir anlam öğretimi olarak hedeflenmelidir (10). Çünkü şiir yazımı biçim ve anlatımı bünyesinde barındıran bir eylemdir. Bu amaçla seslerin, eğretilmelerin, imgelerin, yinelemelerin işlevleri üzerinde durulması ve tüm bunların şiirsel iletişimde önemli bir rol oynadığının öğretilmesi öğrenciyi kaçınılmaz bir biçimde şiir yazmaya sürükleyecektir. Yeter ki örnekler çoğaltılsın ve öğrencilere sözcüklerin gücü aşılansın.

Anlatı : Kuşkusuz anlatı metninin oluşturulması uzun zaman ve emek isteyen bir iştir. Bunun için de öncelikle anlatı metninin çatısı; anlam ve izleklerin örgütlenişi, kahramanların özellikleri, anlatı teknikleri, uzamsal ve zamansal yapılar üzerinde ayrıntılıca durmak gerekir. Bu konuda çok zengin örneklemeli ve kuramsal yapıtların bolluğunu da hemen belirtelim. Gelenekçi yazın eğitiminde yalnızca giriş-gelişme-sonuç gibi oldukça kapalı ve belirsiz bir açıklama ile geçirilen anlatı çözümlenmeleri hiç bir zaman yazmaya yöneltici olmamıştır. Oysa anlatının tek bir düzlemde hiyerarşik bir yapıya sahip olmadığı açıktır. Önemli olan anlatının dinamiğinin nasıl oluşturulacağıdır. Bu da değişik düzeylerin gerekliliğini zorunlu kılmaktadır: başlangıç düzeyi gibi, anlatının akışını sağlayan değiştirici yapılar gibi, anlatı dinamiğinin nasıl sağlanması gibi (11). Tüm bunlara ek olarak **sözbilim** (retorik) eğitiminin ne denli elzem oldu-

(10) H. MESCHONNIC, *Les Etats de la Poétique*, PUF, 1985.

(11) R. BARTHES, *L'Aventure Sémiologique*, Seuil, Paris, 1986., ve G. GENETTE, *Figures II*, Seuil, Paris, 1973

ğunu vurgulayalım. Çünkü sözbilim eğitimi söylem biçimlerinin yasalarını öğretecektir. Tümcelerın birbırlerine nasıl bağlanması gerektiğini öğretecektir. Ne söylenmesi ve yazılması gerektiğini, söylenmek istenenin nasıl bir düzen üzerine oturtulacağını, sözcüklerin, değişmecelerin nasıl kullanılacağını somut biçimde sergileyecek olan bu eğitim, yazılı iletişimin kurulmasında büyük yarar sağlayacaktır.

Sonuç Yerine

İncelememizin temel amacını şöyle tanımlayabiliriz : gelenekçi yazın eğitimi çerçevesinde oluşturulan belirli bir yazılı anlatım eğitiminin yarattığı edilgenliğe karşı çıkmak ve yazma eyleminin bir iletişim biçimi olduğunu göstermek. Çünkü gelenekçi yazın eğitimi genç bilinçleri tümenden edilgen kılarak yazma etkinliğinden uzaklaştırmış ve dahası yazamaz duruma düşürmüştür. Üstelik onların estetik ve kültürel iletişim arzularını da kör ve kısır kılmıştır. Oysa yazınsal iletişime dönük bir amaçla yazılı anlatım eğitimi olağan kılınabilir. Bunun için de amaçların ve hedeflerin pragmatik bir anlayışla yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü üretilecek yazılı anlatım metninin türü ne olursa olsun her zaman bir yapısını oluşturmak ve bunu uygulanırılığa koymak olasıdır.

Ayrıca çoğu yazılı anlatım metnlerinin düşlemeye dönük dilsel bir üretime dayandığını hiç bir zaman unutmamak gerekir. Öğrenciler anlatı metnlerinin kurmaca evren oluşturmaya dayandığını ve bu kurmaca evrenin de gerçeklerden esinlenerek oluşturabileceğinin bilincine vardırılmalıdır. Tüm bunların yazın eğitimi bünyesinde verilmesi zor değildir, yeter ki iletişime dönük yöntemler benimse-nilsin.

Artık yinelemeye gerek yok, yazılı anlatım yetisi doğaüstü, tanrı vergisi bir yeti değildir. Öğrenilebilir, uygulanabilir ve geliştirilebilir bir yetidir. Yazı artık günümüzde kendine özgü özellikleri olan bir göstergeler dizgesidir, iletişime yarayan onca göstergeler dizgesi içinde farklı bir yeri olan dizgedir. Çünkü sözsel dili yeniden örgütleme gücüne sahip bir iletişim aracıdır yazı. Bildirişim gücü olan bir etkinliktir. Zaman ve uzamda yayılma ve yaygınlaşma gücüne sahip yegane bir iletişim aracıdır. Bu yönüyle, bilgiye ulaşmaya yarayan, toplumsal ve kültürel bir katkısı olduğu gibi, insanın iç dünyasından doğan bir etkinlik olması nedeniyle, daha doğrusu ruh ve bedeni bir-biriyle buluşturan bir etkinlik olması nedeniyle, aynı zamanda da bir düşünme aracıdır.